

**SPORTS TERMINOLOGY AND ITS NATIONAL-CULTURAL
CHARACTERISTICS IN ENGLISH AND UZBEKI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10207723>

Xabibullayeva Zarnigor Elmurodjon qizi

Teacher of Andijan State Institute of Foreign Languages

ABSTRACT

In this article, similar and different aspects of sports terminology in English and Uzbek languages, national-cultural features are discussed and examples are given.

Key words

Sports terminology, translation, teaching, culture, English language, Uzbek language.

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SPORT TERMINOLOGIYASI VA UNING
MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI**

Xabibullayeva Zarnigor Elmurodjon qizi

Andijon Davlat chet tillar insituti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida sport terminologiyasining o'xshash va farqli jihatlari, milliy-madaniy xususiyatlari muhokama etiladi hamda misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar

Sport terminologiyasi, tarjima, o'qitish, madaniyat, ingliz tili, o'zbek tili.

KIRISH

Jahon tilshunosligi zamonaviy konsepsiyasida lisoniy hodisalarni yangi ilmiy paradigma - antropotsentrizm qonuniyatlari chegarasida talqin qilish o'zining ijobiy natijalarini bera boshladi. Bu borada sport terminologiyani lisoniy/g'ayrilisoniy tafakkur doirasida chog'ishtirish va chog'ishtirib o'rganishda ilk qadamlar qo'yildi. Dunyo terminosferasi maydonida sport terminlarining noqardosh tillar tizimida qo'llanishiga alohida e'tibor beridi. Biroq mohiyatan va milliy tabiati jihatidan farqlanuvchi ingliz va o'zbek sport terminlari shakl va mazmun chegaralarining funksional dinamizmi, polisemiya, omonimiya, variativlik qonuniyatlari doirasida terminlarning mantiqiy-konseptual qiymatini

hamda innovatsion taraqqiyot istiqbollarini belgilash yo'lida tadqiqot ishlari davom ettirilmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Terminologiyaning tarixiy ildizlariga e'tibor qaratilganda sport terminlarining taraqqiyot bosqichlari, terminlarning milliy o'ziga xosligi, ularning tasnifi va tavsifi kabi masalalar tadqiqi yo'nalishida A.Rey, J.K.Seyjer, O.Vyuster, Yu.N.Marchuk, J.Kornyuy, R.Temmermen, V.M.Leychik, S.I.Omarova, M.A.Parjeva, Sh.D.Shelov, O.S.Axmanova, shuningdek, A.Hojiev, H.Dadaboev, G'.M.Ismailov, Z.A.Abdullaeva, A.Nurmonovning tadqiqotlari alohida e'tiborga molik [1-5].

Sport terminologiyasi yo'nalishida R.V.Vaynz, R.V.Popov, A.N.Shafolatov, I.Yu.Xmelevskaya, Z.Murzoev, Ye.I.Gureeva kabi xorijiy olimlar, shuningdek, M.X.Boboyorov, X.A.Sarimsokov singari o'zbek olimlari o'z tadqiqotlarini yaratishgan. Qolaversa, V.D.Shvayko I.Overana, P.G.Nurov, O'.Q.Yusupov, I.K.Mirzaev, O.S.Ahmedov, P.P.Nishonov, D.I.Xodjaeva kabi olimlar tomonidan qiyosiy-chog'ishtirma tilshunoslik, qiyosiy terminshunoslikning nazariy asoslari dalillangan, terminologiya va uning turli xususiyatlari haqida lug'atlar, monografik asarlar hamda dissertatsiyalar chop ettirilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Terminlar tillararo milliy-madaniy umumiylik, xususiylik, mushtaraklik va farqlarni yorqin ifodalaydi. Kategoriyalar konseptlarni turli xil holatda ma'lum bir madaniy o'zaro bog'liqlik doirasida birlashtiradi. Shu o'rinda V.G.Gak terminning mohiyatini ochib, uning til lug'aviy tizimidagi o'rni keng ekanligini aniqlaydi, terminga mutlaqo o'zgacha, bir qarashda anglash va idrok etish qiyindek tuyuladi, deb aytgan fikriga qo'shilamiz va nazarimizda, haqiqatan ham termini murakkab, keng qamrovli, idrok etish qiyin bo'lgan lisoniy birlik, deb aytish o'rinlidir.

Terminologiya bu maxsus lug'atning tipologiyasi, kelib chiqishi, shakli, mazmun-ma'nosi va faoliyati, shuningdek, foydalanish, tartibga solish va yaratish nuqtai nazaridan o'rganadigan fan hisoblansa, qiyosiy terminologiya chegaralarini belgilash mushkul bo'lgan tilshunoslikda baxs-munozaralarga sababchi bo'layotgan, tillarning o'zaro ta'sir etish jarayonini anglashda ko'mak beradi, ma'lum bir tilda bir mavzu doirasiga mansub bo'lgan maxsus so'zlar to'planganida terminologiya hosil bo'ladi.

Bugungi kunda «sport» termini doirasida anglashiladigan voqea-hodisalarning rivojlanish dinamikasi sohasida amalga oshirilgan ishlar qatorida sport terminlarining ingliz va o'zbek tillari tizimida har biriga oid umumiy va milliy belgilarini aniqlash davlatlararo va xalqaro sport aloqalarini mustahkamlash hamda jismoniy tarbiya va sportga doir xorijiy investitsiyalar, grantlarni jalb etish ishlarini kengaytiradi.

Sportga doir terminlarni o'rganish muammolari, ingliz va o'zbek tillarida sport terminologiyasining boyitilish usullari tahlil qilingan. Bilamizki, sport tarixi qadimgi davrda jismoniy tarbiyaning vujudga kelish xususiyatlarini o'rganishdan boshlanadi. Insoniyatning eng qadimgi davr tarixi 3-3,5 million yil avval boshlanib, milodiy IV asrgacha davom etgan. Ma'lumotlariga ko'ra, odamzod dastlab Afrika, Janubiy va Janubiy-Sharqiy Osiyoda paydo bo'lgan, keyinroq esa Osiyo va Yevropaning boshqa hududlariga kirib borgan. O'rta Osiyoda ham eng qadimgi odamlarning yashashlari uchun qulay sharoitlar mavjud bo'lgan. Mehnat bilan bog'liq bo'lgan turli musobaqalar tashkil etilib, ilk bor mehnatning jins va yoshga qarab bo'linishi amalga oshirilgan. Hindular qabilasida kauchuklardan koptoklar, maxsus chana yasaganlar. Sharqiy Afrikadagi ibtidoiy qabilalarda langarcho'p bilan sakrash va yugurib kelib balandlikka sakrash musobaqalari o'tkazilgan. Shimoliy va Janubiy Amerikada yevropaliklarning istilosiga qadar rezina koptok, chavgon va raketkalaridan foydalanib o'ynaladigan yozgi va qishki o'yinlarni tashkil etishgan. Yirik olim va faylasuf Aristotel insonning ruhi va tanasi ajralmas holda bog'liq ekanligini tushuntirib, jismoniy tarbiyaning aqliy tarbiya bilan hamohangligini ta'kidlagan [2].

Sport terminologiyasida sport terminlari turli tillardan olingan bo'lib, har xil ma'nolarni anglatishi ma'lum. Masalan, «taekvondo» koreyscha so'zdan olingan bo'lib, «tae» - oyoq, «kvon» - qo'l, «do» - yo'l, ya'ni oyoq va qo'llarning harakat yo'li - sport kurashi, basketbol - inglizcha «basket» - savat, «ball» - to'p - sport turi, «shaxmat», fors tilidan olingan «shoh mot» - «shoh o'ldi» - sport turi, dzyudo - yaponcha «dzyu» - yumshoq, «do» - yo'l - sport yakka kurashi, voleybol - inglizcha «volley ball», «volley» - urib qaytarmoq va «ball» - koptok - jamoa bo'lib, o'ynaladigan sport o'yini, boks inglizcha «box» - mushtlash, zarb berish, gandbol nemischa «hand» - qo'l, «ball» - to'p, qo'l to'pi - sport o'yini, kulturizm fransuzcha «culturisme» - gavda madaniyati yoki bodibilding inglizcha «bodybuilding» - tana tuzilishi sport turi, fristayl, inglizcha «free» - erkin, «style» - usul - tog' chang'i sport turi va h.k.

Aytish joizki, tillar bir-biridan himoyalanmagan. Bir til boshqa bir tildan tovushlar, so'zlar va birikmalarni o'zlashtirishi mumkin. Masalan, hakam, jamoa, halol (arabcha), chala (fors-tojikcha), bahodir (mo'g'ulcha), futbol, basketbol, voleybol, xokkey, boks (rus tili orqali ingliz tilidan kirgan) va boshqalar.

XULOSA VA MUNOZARA

Shunday qilib, sport terminlarini o'rganish xalqaro lingvomadaniy leksikani integratsiyalanishiga o'z amaliy natijasini bera oladi. Bu muammolarni o'rganish qiyosiy tilshunoslik uchun katta ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Marchuk Yu.N. Hisoblash tilshunosligi. – M.: Sharq-G'arb, 2017. – B.317; Kornu, Jerard. Linguistique juridique, Parij, Montchrestien, 2010. – P.19.
2. Leichik V.M. Hozirgi bosqichda atamalarni unifikatsiyalashning nazariy va amaliy muammolari. Ilmiy va texnik terminologiya. – M., 2012. – B. 44-46.
3. Omarova S.I. Dog'iston tillarida terminologiya muammolari (lingvistik terminologiya): Muallifning referati. diss. dok. Filol. Sci. – M., 2018. – B. 48; Parjieva M.A. Professional nutqda lingvistik atamalarning ishlash xususiyatlari. – Stavropol, 2015. – B. 28.
4. Shelov S.D. Yana bir bor "termin" tushunchasining ta'rifi haqida. Herald. – N., 2010. – B. 795-799;
5. Axmanova O.S. Lingvistik terminologiya. Lingvistik ensiklopedik lug'at. – M., 2020. – B. 509; Xojiyev A. Taqdim mezonlari atamasi. – T.: Fan, 2016. – B. 46;